

Petőfi: barátok és barátságok

Kutakodni már csak azért is érdemes Petőfi Sándor életét illetően, mert kis szerencsével mindig akadhat olyan szál vagy kitérő, aminek köszönhetően újabb adat, vagy eddig nem ismert részlet vagy adalék kerülhet elő.

Jelen írás is efféle kíváncsiságból született, összefoglalva, az általam olvasottakat, persze a teljesség igénye nélkül, kicsit jobban megismerve őt is, és azt a hátteret is amiben élt-mozgott, a baráti szálakat, azt a bő tucatnyi embert akik nélkül Petőfi Sándor élete valószínűleg másként alakul. Hittel vallom azonban, hogy végzete mélyen belé volt kódolva és ha a mondás igaz, akkor az ember valameddig szembe mehet a Sors akaratával, de előle a végtelenségig ki nem térhet! Petőfi gyerekkori barátságairól írni csak akkor lenne érdemes, ha új adatokat tudnánk letenni az asztalra, márpedig Kéri Edit Petőfi-kutató dolgozata mellé nem könnyű újabb adatokkal szolgálni, állítom, igencsak érdemes forgatni azokat a lapokat. Ami felnőttkori barátságait illeti, véleményem szerint egyik igen fontos és igazi barátsága ismereteim szerint 1839 őszén – telén köttetett, ekkor ölti fel a császári mundért Sopronban a Gallner-féle 48-ik gyalog ezredben Oka volt annak a lépésnek-döntésnek is, apjától félig-meddig eltaszítottan, a világtól némileg megcsömörlötten teszi meg azt a lépést, de ez egy másik történet. PÁKH Albert jómódu katonatársa ugyanott, abban a soproni ezredben, szellemes, intelligens fiatalember, talán az Isten is úgy akarta, hogy ők ott, akkor egymásra találjanak. Egymásban tartják a lelket abban a lelketlen légkörben amit egy osztrák császári gyalogezred kaszárnyája nyújthat, róla, a jó barátról még esik szó a következőkben: ORLAI Petrich Soma és Petőfi Sándor útja szintén Sopronban keresztezi egymást, kiderül, hogy ők valójában rokonok is bizonyos mezőberényi szálak mentén, a már említett Kéri-dolgozat szerint talán gyerekkorban találkoztak is. Orlaival később Pápán újra összekerülnek, ha igaz, valameddig egy szobában is laknak, hiába, kicsi a világ néha! Orlai P. Soma tehetséges portréfestőnek nővi ki magát, a kor sok-sok híressége ült vagy állt neki ...megörökítésre várva! Neki köszönhetjük Petőfi több portréját, valamint szüleinek közös arcképét, a költő anyjának külön képét, a Petőfi Debrecenben címűt, és hát számos Júlia – portrét az imádott kedvesről és még lehetne sorolni szép számmal! Amúgy majdnem egy ivásúak, Orlay 69 nappal korábban született mint Petőfi és 31 évvel élte túl annak állítólagos halálát Segesvár-Fehéregyháza mellett. JÓKAI Mórral akkor találkoznak és lesznek jó barátok jó ideig, amikor Petőfi, némi kitérők – vándorszínészeti próbálkozások (ha jól számolom három ilyen is volt), az aszódi diákevek, két pesti diákév és némi katonáskodás után ismét a tanulásra adja a fejét és egy évet a Pápai Kollégiumban tanul.

LISZNYAI Kálmán jurátus, személyében újabb jó barátot és barátságot ad neki a Sors, aki a kopott, szegényes külső mögött meglátja benne a tehetséget

és a lobogó lelkületű EMBERT, Petőfit felöltözteti rendesen, megosztja vele pesti szállását, még némi pénzmagot is juttat a sajátjából...

Ő ismerteti – hozza össze Petőfit későbbi kiadójával a Vahot-fivérekkel és másokkal is az irodalom berkeiből. Hogy nyughatatlan természetű – vére, becsvágya vagy a Sors akarata vezette – vitte Sándorunkat Debrecenbe színésznek, ma már nehéz lenne egyértelműen megmondani, ami viszont tény, hogy keserveset csalódott az ottani ígéretekben és ígéretőkben és az is tény, hogy élete talán legnehezebb időszakát éli meg 1843 telén Debrecenben. a szó szoros értelmében nyomorog, ezt majd le is írja, és itt a mezei krónikás tesz egy kitérőt! Évekkel ezelőtt részt vettem, talán meghívottként egy Társaság rendezvényén, ahol az a megtiszteltetés ért, hogy szóba hozhattam Petőfit. (Egy saját magától kicsit elszállt debreceni ...ha jól emlékszem, tanárhölgyemény értekezése arról szólt, hogy Debrecen városa mindig is magáénak vallotta Petőfit...)

De talán jobb, ha visszatérünk Petőfihez, ott abban a fűtetlen debreceni szobában, ahol a magyar költészet felhangjai mellett nem volt ritka a gyomor-kor-gás sem! Ismereteim szerint majdnem 80 vers születik ebben az időszakban és bár hálni jár belé a lélek, állandóan csiszolja francia nyelvtudását, Shaekspeare-t eredetiben olvassa, fordításokkal is próbálkozik és ezt többen tudják is, de a civis város nem kíváncsi rá!

Ekkor bukkan fel újra a régi jó barát, Pákh Albert, ezúttal Debrecenben, aki Petőfi számára emberhez méltó szállást szerez a maga költségén, kicsit felöltözteti... talán van aki nem tudja, az 1843-ról '44-re forduló tél farkas ordító hideget hozott, majd kora tavaszi olvadást sok csapadékkal, amihez megint csak nem ártott ha az embernek volt egy pár valamirevaló csizmája. Petőfi, kicsit erőre kapván dönt, Pestre kell mennie, kiadót kell találnia megírt verseinek! Pákh Albert mégegyszer segít, megveszi azt a pár csizmát, még némi pénzzel is be-segít az útra, bár ő maga sem egy mágnás. Petőfi, hogy kicsit spóroljon, szinte gyalog teszi meg az utat Pestig, jókora kerülővel, mert a Tisza mindenhol zajlik-árad, erre mondják azt néha, hogy a szegény embert még az ág is húzza!

Vörösmarty Mihállyal nem lesznek barátok, ő már ...valaki, befutott költője a nemzetnek, (amolyan utolsó mentő szalmaszál), becsületére legyen mondvá mégis segít, több ajánlást ad Petőfinek, segít kiadót találni a megírt versek egy részére, talán még valamilyen szerkesztői állást is. Ekkortájt van Pesten egy fi-atalember, irodalmi berkekben a neve már ismerős, TOMPA Mihály a neve, már csak idő kérdése, hogy ők ketten találkozzanak Petőfivel! Tompa uram valami-vel idősebb, ARANY Jánossal született egy évben, ő is igencsak rögs utat járt be korábban (és a rossza ...még hátra van) Amúgy jó cimborá, református lel-készként lesz majd házigazdája (Bején és Hanván, ahol szolgálja Egyházát és a rábízott nyáját) a későbbiekben a Felvidéket is bebarangoló Petőfinek. Jósorsuk vagy talán a Gondviselés az oka, hogy Eperjesen jártukban egy újabb kiváló ember és majd jóbarát kerül az útjukba, KERÉNYI Frigyes a becsületes neve, amúgy ő maga is írógató ember, mint érdekesség, ugyanúgy január 1-én szüle-tett mint Petőfi, csak egy évvel korábban, 1822-ben.

Bár a Tompával való barátságuk úgy indult mint a mesében, mégsem lesz felhőtlen, Petőfi lobbanékonyabb, Tompa megfontoltabb alkat, a későbbiekben

útjaik elválnak. Tompa, bár megbántva érzi magát, mégis aggódik érte, félti őt, érdemes belenézni Aranyhoz íródott leveleibe! Talán nem felesleges megemlíteni, hogy mindhárman részt vesznek a szabadságharcban és mindhármuk sorsa tragikusan alakul. Petőfi sorsa, bár máig vitatott, Fehéregyházánál zárja le élete egy fejezetét... Tompa Mihályt meghurcolják, lecsukják, a Gólyához című verse Bécs szemében felér egy egész rebellis tűzérezreddel, pedig nem is hangos! Beteg, megviselt emberként eltemeti két kisgyerekét, imádott feleségét és a nyomorhoz közeli állapotban lobban el majd élete lángja. Kerényi Frigyes sorsa sem alakul szerencsésebben a szabadságharc után, bújkál, sikerül kiszöknie hóhérai elől, egy darabig Jersey szigetén, Teleki Sándorék végső menedékén eszi ő is a menekültek keserű kenyerét, valamilyen belső tűz azonban tovább viszi-űzi Amerikába. Másokkal együtt ő is gazdálkodni próbál abban az új hazában, de belebukik, anyagilag is padlóra kerül, megbetegszik sárgalázban, és egy újabb, hajdani ígérete a magyar irodalomnak ekkor feladja a további küzdelmet, 1852-ben önkézevel vet véget az életének. Petőfinek Arany Jánoshoz fűződő barátságának könyvtárnyi irodalma van, sok-sok érdekes mozzanattal, ennek a megírására az én tollam kevés, sokan írtak róla, talán még írnak is, bizonyosan hitelesebben mint ezen sorok írója... Annyit talán mégis elmondok, hogy megítélésem szerint kettejük barátságához fogható, gyémánttisztaságú férfi-barátság, nem sok kötöttség, széles e hazában, érdemes beleolvasgatni fent maradt levelezésükbe, állítom, gazdagabb lesz tőle a ma igencsak megváltozott kor és szokások embere

PAP Endre az 1840-es években Szatmáron, viszonylagos jómódban élő jogász-ember, Pesten tette le vizsgáit, még jurátus korában ismerkedett meg Petőfi Sándorral, amúgy mint majd minden értelmesebb fiatalember maga is írogatott.

Jó ideig Kölcsy Ferenc mellett joggyakornok Nagykárolyban, aki a jegyzői jogkör betöltője a vármegyénél, majd Szatmári megye követe a pozsonyi országgyűlésben Wesselényi Miklóssal egyetemben, igencsak tanulságos történet az a követi história is, ha belemélyed az ember...

Pap Endre Szatmár városában telepszik meg, igencsak közkedvelt – Teleki Sándor szerint igen jó cimbora, vendégszerető ember, ő az állandó szállásadó gazdája az időnként Szatmárra és környékére látogató Petőfinek.

Azokban az időkben a tisztességes magyar ember házában mindig volt egy ágy és egy terített asztal, még ha szerényebben is, ha kedves ismerős vagy barát érkezett a házhoz, akár váratlanul is. E sorok írója még jól emlékszik édesanyja szavára, úgy jó fél évszázadról ezelőtt, aki azt mondta egyszer, hogy „fiam, jól jegyezd meg, nem is igazi magyar ember az, akinek az asztalához szívesen látott vendégként majdhogynem soha senki le nem ül és nem is hónap az igazán, ahol nincsen egy ágy a betoppanó vendégnek éjszakára, ha úgy hozza a sors!”

No, hát Pap Endre házában mindig volt az asztalnál is hely, vetett ágy is akadt, bár felesége, Jozefa asszony, némi bárói felmenőkkel és némi húumagyar allűrökkel mindig csak kimérten és hűvösen volt vendégszerető Petőfihez, talán kicsit előre is vetítve a manapság dívó magyar vendégszeretetet. Jozefa asszony azt se

nagyon tudta megérteni, hogy miként lelkesedhet egy fél város egy hazulról igen gyengén eleresztett költőért, azt meg aztán végképp nem tudta megemésztetni, hogy az, náluk-léte alatt miként engedheti meg magának azt hogy nem neki írjon verseket hanem inkább a szobalányukkal puszmogva bizalmaskodjon....

Pedig versek íródtak ám rendesen, ha jól számolom, 30 körüli a száma a Szatmáron írott verseknek, ha nem tévedek, itt íródott a Kard és a lánc, a Faluvégben kurta kocsmá és a Levél Arany Jánoshoz is, bizony nagy kár lett volna nem megírni őket!

Szatmártól Nagykárolyig nem nagy a távolság földrajzi értelemben, de annál nagyobb a fejekben, Nagykároly lévén a megyeszékhely akkoriban, egyben a nagy politikai csatározások színhelye is, itt csapnak össze a haladó, előremutató reformkori eszmék képviselői és a maradi, kiváltságaikat féltő, azokat tűzzel-vassal védők képviselői, akik semmiféle eszköztől nem riadnak vissza ha az érdekük úgy kívánja, mintha kicsit ismerős lenne a képlet napjainkban is!

Pap Endre hívja meg és viszi el Petőfit Nagykárolyba az új főispáni beiktatásra 1846 szeptemberének első hetében, no és hát mint mondta, egy kicsit politikát is „szagolni”, oda, ahol egyébként él és dolgozik egy másik kiváló ember, minő véletlen, jurátusként szintén Kölcsey neveltje!

RISKÓ Ignác uram ekkoriban főjegyzője a vármegyének, szintén vendégszerető ember, Petőfivel már ismerték egymást Pap Endre házából és a fáma szerint elsőre igen megkedvelték egymás, kicsit fanyar humorát, jó értelemben vett öncélú stílusát.

Ő is írogató ember amúgy, írásai, versei is jelennek meg több pesti kiadványban, Bajza József (talán róla is kellene külön szólnunk) nagy jövőt jósol neki, maga Petőfi is midig biztatja az írásra. Riskó uram szókimondó ember, ő ismer-teti meg a költővel a nagykárolyi viszonyokat, mind a jókat, mind a kevésbé jókat, nem hallgatván el azokat a nemtelen módszereket sem amelyekkel a maradi hatalmi osztály „operál” a megyegyűlések munkájában és azon kívül is ha úgy tatja jónak úri jókedve. Ezek között ott vannak a felbérelt, leitatott, megvásárolt Nagykároly-környéki kismemesek, de a rövid ölmosbotok is. Kölcsey vagy Wesselényi uraimék – ha felkelnének – igen sokat tudnának mesélni az 1830-as évek nagykárolyi megyegyűléseiről, bizony ezeknek az időknek is érdemes lenne utána olvasni!

A Nagykárolyban című Petőfi vers akkor, azon a napon íródott, amikor a költő először tette be a lábát a megyeház híres-hírhedt üléstermébe, sokan „prűsz-költek” is tőle Nagykárolyban, mondta el majd Darvay Ferenc uram Petőfinek valamivel később.

Darvay uram sem akármilyen figura azokból az időkből, maga is jogászember, alispánféle is, de egyben földbirtokos is, benne testesül meg talán a legjobban a változásokat sejtő, de ugyanakkor kiváltságaihoz foggal-körömmel, vagy akár botozással is ragaszkodó magyar kismemesi.

Petőfi csak csendesen figyel, és persze írogatja a verseit Nagykárolyban is, ekkoriban születik a Bilincs című vers is, azt is érdemes elolvasni! Talán nem mindenki tudja, hogy Petőfi bemutatását az imádott leányzó, Szendrey Julia felé Riskó Ignác uram, már mint Petőfi barátja és nagykárolyi szállásadógazdája

végezte el 1846. szeptember 8-án, még annak a nevezetes bálnak a napján-délutánján egy bizonyos Térei Mária nevű úrleány néminemű közreműködésével, aki viszont Júlia kisasszony szállásadója volt, de ez is egy másik történet!

Riskó uramról, ha már szóba került a neve, akkor illik elmondani, hogy az elsők között állt a szabadságharc vezetőinek a rendelkezésére. Volt kormánybiztos és országgyűlési képviselő, a debreceni trónfosztásnál ő vezette a jegyzőkönyvet, aminek a kinevezett hitelesítője volt Szacs vay Imre, az Országgyűlés főjegyzője, mindketten nagy árat fizetnek a későbbiekben, Szacs vay későbbi vértanunk lesz, Nagyvárad állít majd szobrot az emlékének, ami máig is áll ... Riskó uramra is nehéz börtönének várnak, túlélte azokat, de karrierje megtört, soha többé egy árva sort le nem írt!

Ha nem tűnne szószaporításnak akkor elmondanám, hogy a debreceni Nagytemplom szószékének közelében mintha láttam volna Riskó uram nevét egy kicsi réztáblán hajdanán felírva-megörökítve, ha arra járok, megnézem, megvan-e még?

Azon az 1846 szeptember 8-i napon, pontosabban szólva annak a napnak az estéjén a mi Sándorunk a Sors akaratából szerez még két barátot Nagykárolyban, az egyiket úgy hívták, hogy HARAY VIKTOR, a másikat pedig úgy, hogy Teleki Sándor.

TELEKI Sándor művelt fiatalember, sokat látott, sokat megélt arisztokrata származású, de nem akként viselkedő ember, amúgy Táncsics Mihály volt a nevelője jó egy esztendeig, talán innen is magyarázható az a jó értelemben vett nyitottság ami őt mindig is jellemezte.

Élete kész regény, mind a szabadságharcot megelőzően, mind utána, veretes felmenőkkel és veretes barátokkal, barátságokkal, egyszer majd szentelünk némi időt az ő életútjának is. De néhány sort itt is szentelek az emlékének, mert számomra ő testesíti meg azt a típusú magyar főnemest, akit a Sors helyzetbe hozott minden szempontból, és aki a nevét, a gazdagságát, a tudását mindig a közjára gondolva használta fel és sohasem öncélúan. Liszt Ferenc barátjaként már beutazta szinte egész Európát Párizstól Moszkváig, már az is egy kész regény!

Jelleméről talán egy villanás: Berlinben való tartózkodásukkor azért áll ki egy szál kardra egy félelmetes hírű bajkeverő, hírhedt párbajhósszal, bizonyos Nordhause nevű kapitánnyal, mert az Teleki szemeláttára kardjával lesöpri egy utcai árus teljes árukészletét, amelyek között barátját ábrázoló kicsi portrék is vannak, és ez szerinte megtorlatlanul nem maradhat! Párbajsegéde annál a párbajnál egy Münchenben véletlenszerűen megismert furcsa nevű lengyel százados, Rulikowski Kazimierz vagy Kázmér, aki majd bő 7 év múlva a nagyváradai temetőben lesz majd eltemetve titokban, mert osztrák császári tisztként átállt a magyar szabadságharc oldalára, amit elfogatása után az életével fog megfizetni, róla is fogunk még beszélni...

Teleki Sándorhoz visszatérve, ő épp vacsorázik a nagykárolyi Szarvas vendéglő egyik sarokasztalánál, amikor Haray Viktor, (róla is fogunk még beszélni!) odakíséri az asztalához Petőfit és bemutatja őket (bár az első pillanatban egyikük sincsen elragadtatva ettől a bemutatástól!)

De kevés idő múlva mindketten megérik-meglátják a másikban a rendkívüli embert és tehetséget és lesznek részesei egy gyémánttisztaságú barátság-nak, bizony erről is sokat lehetne mesélni! Teleki lesz Petőfi koltói házigazdája. Koltón és környékén élnek át jó néhány szép napot és történet, de talán a későbbiekben erre is jut majd idő, most csak annyit, hogy kevés idő múlva mindkettejük oldalára felkerül a kard. Bem tábornok katonájaként szolgálják majd a szabadságharc ügyét és ha ők ketten ott vannak azon az erdélyi hadszíntéren, akkor bizony ott kell lennie majd Haray Viktornak is, meg Riskó Ignácnak is és még számos jó barátnak is.

Teleki Sándorról napokig lehetne írni, mint már említésre került, Bem szolgálatába szegődik a szabadságharc kormánybiztosi státuszából, és lesz az erdélyi sereg ellátmányi felelőse, az elszegődés érdekes módon épp Szatmár városában történik meg 1848 december legelején, az is egy igencsak érdekes történet. mint annyi mindennek, állítom, ezeknek a dolgoknak is érdemes utána olvasgatni!

Persze, mint mindennek, ennek a „vállalkozásnak” is ára lesz, nem is kevés. Teleki Sándor is megkóstolja az aradi rabkenyér ízét, de jó, gyakorlatias érzéke, no meg néhány tucat, nála felejtett arany segítségével sikerül meglépnie az akasztófa elől Bethlen Gergely honvédezredes társaságában. (Petőfi őt is nagyra becsülte, igen színes egyéniség, amúgy Bem lovasság parancsnoka, de ez csak amolyan három lépésre...barátságnak lenne nevezhető...vagy még annak se!) Teleki, a bukás után igen kalandos úton jut el Belgrádba, álruhában, Csernovics Péter uram kocsisaként, Istenem, róla is kellene valamit mondani, hiszen alig van Törökföldre menekült szabadságharcos '48 / 49-ből, akinek ne segített volna. Hat szilaj lovat "kormányozva" Knicsanin szerb tábornok számára jutnak ki az országból, bizony azt a történetet is érdemes lenne megismerni! Teleki, bár Segesvárnál elválnak útjaik Petőfivel, haláláig ápolja barátja emlékét, 18 éves emigrációja utáni hazakerülése után összegyűjt mindent, amit csak lehet Petőfivel kapcsolatban, koltói kastélyában külön részt rendez be Petőfi emlékének, végrendeletileg meghagyja örököseinek, hogy az örökké, úgy maradjon! Aki járt Koltón, ma is tanúsíthatja, hogy ez az akarat még ma is él, hála annak a nagyszívű barátnak aki volt gróf Teleki Sándor.

Időnként Mezei-ként is írta nevét az az ember, akit szintén Petőfi Sándor egyik jóbarátjának mondhatunk. Igencsak érdekes életút az övé is, nagy kár, hogy egyre kevesebben kutakodunk annak a kornak a kincsestárában, pedig állítom, nem akármilyen generációt szült az a XIX-ik századelő...!

Pap Endréről, a költő szatmári barátjáról már szoltunk, ő és felesége voltak szállásadói a költőnek ha az Szatmáron megfordult, ismereteim szerint neki köszönhetően kerültek kapcsolatba a festővel bár, egy másik forrás Riskó Ignácot a poéta nagykarolyi szállásadóját jelöli meg mint bemutatót. A ház asszonya, – amúgy bárónő – bár nem kedvelte különösebben Petőfit, ragaszkodott ahhoz, hogy neki, mint a poéta vendéglátójának legyen egy Petőfi portréja a szalon falán....

Mezey József 1846-ban már befutott, elismert portréfestő Szatmáron (is), de kipróbálta magát oltárképek festésében is, igen tehetséges ember hírében állt tehát már akkoriban amikor Petőfi legelőször érkezik a Szamos menti városba. Amúgy egyivásúak Petőfivel, mindketten az 1823-as év születői.

Igen hosszas egyeztetés előzte meg az első portré megfestését, Teleki Sándortól maradt ránk a következő történet: legalább négyen-öten győzködtek a poétát arról, hogy mindenképpen nyugton kell maradnia egy széken ülve vagy egy asztal mellett állva legalább addig amíg a festő a legfontosabb ecsetvonásokat elvégzi a képen... Petőfi bizony nem hazudtolta meg önmagát, még 5 percet sem bírt ki mozdulatlanul... a jelenlevők nagy derűtségére. Minduntalan fel-fel ugrált azzal a kifogással, hogy neki már rég Erdődön kellene lennie az ő imádott Júliájánál ahelyett hogy itt pazarolja a drága időt azzal, hogy épp rajta „gyakorol” egy ...piktor.

Ha minden igaz, akkor ő volt az aki a panaszkodó Mezeynek ...aki megpróbálta megértertnie vele a portréfestészet alapjait, a maga, kicsit nyegle modorában odavágta: ...hja barátom, a jó piktor ...emlékezetből is tud ám jó képet festeni...!

Érdekes adalék, hogy ahányan jelen voltak abban a „műteremben” a fenti jelenetnél, mindannyian találkoznak majd még-egyszer majdnem ugyanabban a felállásban a '48/49-es szabadságharc erdélyi hadszínterein valahol Beszterce és Szében között. Teleki Sándor, Riskó Ignác, Petőfi Sándor, Haray Viktor mindannyian Bem tábornok legjobb katonái lesznek, és hát szinte sorsszerű hogy egyszercsak felbukkanjon közöttük Mezey József is, aki mint kiderült, a kardja mellé elhozta a festő-szerszámaikat is.

Petőfié volt az ötlet, hogy ha már ott van a piktor, ha törik, ha szakad, meg kell festeni az utókornak Bem apót is, aki persze először hallani se akart a portrékészítésről, de Teleki őrnagy és Kiss Sándor ezredes (talán ők ketten bírtak némi befolyással NAGYRITKÁN a tábornokra) valahogy mégis elérték, hogy a tábornok egy kevés időre leüljön egy székre. De bizony ő se bírt nyugton maradni, bárhogy kérlelte is a „művész” úr..., kurtán furcsán azt mondta, hogy ha nem tudnák, az ő kezébe egy sereg sorsa van letéve, neki ilyen bolondságokra ideje nincsen, és jobb lenne ha az urak se ilyesmivel szórakoznának...

És ekkor hallja vissza másodsorra is Mezey József azt a bizonyos szatmári mondatot, hogy akkor festd meg...öcsém ...emlékezetből a tábornokot!

És Mezey szót fogad, és festolyan élethűen, hogy sokak szerint az már maga a csoda... És így kerül megörökítésre félig-meddig emlékezetből több ismert figurája Bem törzskarának, a képek egy része ma is megvan, ismereteim szerint a Nemzeti Galériában is van belőlük.

Petőfivel ellentétben neki, Mezey Józsefnek jóval több adatott meg az életből, 1882-ben adja vissza a lelkét Teremtőjének, majdnem egyidőben Haray Viktor honvédszázadossal, hajdani kolozsvári teátristával aki szintén jelen volt abban a szatmári "műteremben" annál a bizonyos Petőfi-portrénál...

Mezey a szabadságharc bukása után valahogy elkerüli a megtorlást, művészemberként talán enyhébb elbírálásban lehetett része, ha egyáltalán a megtorló

gépezet látószögébe került.... A portréfestés mellett tovább képezte magát, az oltárképeket sem hanyagolja el, bizony jó lenne tudni, hány templombelsőn, oltárképen van ott a kézjegye Szatmárban, Biharban, Kolozsban, Máramarosban vagy Egerben, mert a híre odáig is eljutott. A későbbiekben kacérkodott a fotografálással is, bizony izgalmas téma lehetne ezirányban is kutakodni egy keveset. Talán az ő szatmári műtermében készülhetett az a fotó amin vélhetőleg kislányával látható... látásának elvesztése környékén. Mert sajnos, látása teljesen megromlott, vannak feljegyzések amelyek a teljes vakságáról tesznek említést. De ő nem omlott össze, és nem adta fel! Ha a Sors letétette vele az ecsetet vagy a fotómasinát, akkor versfaragásra adta a fejét, diktálás után születtek meg a versei, bizonyíték rá egy ránkmaradt, általa is szignált verseskötet 1870-ből, ami egy Csíkszeredában élő távoli rokonánál van, sok más, érdekes adatokkal, adalékokkal együtt, a hölgy neve Nagy Gyöngyvér.

Mint már említés történt róla, 1882-ben távozott az élők sorából, jócskán túlélve Petőfit, akihez haláláig jóbaráthoz méltó kegyelettel kötődött. Ha Segesvár–Fehéregyházát vesszük alapul, akkor ez a túlélés kerek 33, ha meg Barguzint, Petőfi esetleges szibériai halálhelyét fogadjuk el, akkor a túlélés kerek 25 esztendő.

Bizony jó lenne tudni, vajon hol porladnak az ő csontjai is ebben a hanyatott sorsú, sokmindent megélt Pannóniában!?

Értekezésem végére hagytam két olyan embert, akik hozzám, felfogásban közel állnak. Mindkettőjük „szóttesében” ott találtam egy olyan motívumot, amit személy szerint én mindig is kíváncsún tartok és tartanék minden tisztességes magyar embernél. Élni, becsülettel és szolgálni nemzetet és Hazát, meggyőződésből! HARAY VIKTOR nem tartozik a ma szélesebb körben ismertebb magyar emberek közé...sajnos. Kolozsvári születésű az 1818-as esztendőből, ott is hal meg 64 évesen, 1882 júliusában. Sírja a Házsongárdi temető honvédparcellájában, meggyalázva... Rá és fölé az az Oprea nevű állambiztonsági tiszt temetkezett asszonyostól, aki az 1956-os, úgynevezett kolozsvári vagy más néven Dobai-csoportnak volt a vallatótisztje... Hogy mi minden fért bele abba a 64 esztendőbe Haray Viktor életében, arról bizony szívesen beszélnék máskor is és bővebben is. Volt kardalos és színész Kolozsváron, Kassán, a pesti Nemzetiben és Debrecenben. Sajnos, sokoldalúsága ellenére alig tartja számon csupán néhány szóban a színháztörténet is... Legnagyobb fájdalom, hogy mindmáig képi ábrázolást róla nem találtam. Kolozsváron ismerkedett meg gr. Teleki Sándorral, akinek amolyan mindenese lesz, a személyi titkártól a legszemélyesebb jóbarátig. Ehhez a „felálláshoz” adja még hozzá a Sors Petőfi Sándort 1846 szeptemberében. A Haray az érdem, hogy az a két Sándor megismerkedik egymással egy nagykarolyi vendéglő sarokasztalánál. Állítom, ha ez akkor ott nem történik meg, sokminden más lett volna Petőfi Sándor életében, de ez egy másik történet lehetne. Haray igen meghatározó figurája lesz ennek a barátságnak, Petőfi munkásságát már ismerő, művelt, jómodorú, némi élcre, ugratásra mindig kész

fiatalemberként. De ugyanúgy kész minden áldozatra is, ha az Élet úgy hozza. Egyik mondata a szabadságharcból igen jól példázza ezt. Igen kényes feladatra ad megbízást Bem tábornok, az erdélyi hadszíntér főparancsnoka Haray főhadnagynak, valahol két erdélyi csatározás közben, önkéntességi alapon. Végig kell járnia Bem „apó” majdnem összes hírszerzői forrásait Erdélyben, bemenni Moldvába, onnan fel Galiciába, egészen Lembergig, aztán le a Felvidéken át, és jelentést tenni. Először Kossuthnak Debrecenben, majd neki, Bemnek...valahol Beszterce és Szeben között, két hetet kap a feladat végrehajtására. Teleki őrnagy, bár ismeri Haray képességeit, aggódva mondja: „te Viktor, tudod, hogy ez egy igen veszélyes feladat, ez akár az életedbe is kerülhet....” Mire Haray Viktor nemes egyszerűséggel csak annyit mond: hát végülis miért jöttünk mi ide? Haray főhadnagy a feladatot svájci óramű pontosságával hajtja végre, a határidő lejártá előtt fél órával jelentkezik ...jelentéstételre tábornokánál, fél éjszakát tartott az a jelentéstétel... A Debrecenből és máshonnan hozott hivatalos levelek mellett ott van egy magánlevél Kossuth Lajos kormányzótól, Bemnek címezve. Abban az az ajánlás állt, hogy a tábornok a legmagasabb összegű pénzjutalmat adja meg a hadipénztárból Haraynak a briliánsan végrehajtott feladatért, Bizony szívemelengető érzés elgondolni azt a jelenetet amikor a tábornok utasítást ad beosztottjának, hogy az 5000 pengőforintot vegye át és aláírásával igazolja annak az átvételét. Ugye mondanom sem kell, hogy Haray megköszönte főparancsnoka nagyvonalúságát, de a pénzre nem tartott igényt, mondván, hogy tábornok úr, én amit tettem, nem pénzért tettem... E sorok írója valamennyire ismeri Bem tábornok katonás stílusát, így hát nem nehéz elképzelnie azt a ...parancsmegtagadási jelenetet... Az a „vén” polyák generális....Teleki Sándor elmondása szerint előbb ...kéket-zöldet játszott haragjában, amikor főhadnagya ...impertinenciájával szembesült. Aztán csákJát feltéve ...kihúzta magát, és csak annyit mondott: nem vagyok megszokva azzal, hogy a katonáim a parancsaimat ne hajtsák végre!..és most ...elmehet...SZÁZADOS úr! A szabadságharc bukása után Haray valahogy megúsza a megtorlást, nagyon sokáig bújkál. Jódarabig Csernovics Péter, mácsai földesúr (maga is volt rab Aradon) segíti a bújkálásban, mindenben amire módja van. Csak a terror enyhülésével térhet vissza Kolozsvárra, a szíve visszahúzza hajdani színházához. Íroga, igyekszik hasznossá tenni magát, suba alatt ápolgatja Petőfi kultuszát. Megélhetését biztosítandó, amolyan gazdatiszti állást vállal több erdélyi nagybirtokosnál. Ha emlékeim helytállóak, valahol egy Hunyad környéki, Bajom nevű településen végzi munkáját, amikor súlyosan megbetegszik. Mindössze annyi ereje marad még, hogy szekérre ülve- feküdve ...még beérjen Kolozsvárra... meghalni. Hajdani barátai, tisztelői temetik el, sírkövet is ők állítanak neki néhány hónap múlva... ami ...ma is áll, róla levakarva a neve és évszámai és rajta más nevek, évszámok... Bizony nagy kár, hogy nevét, tetteit, írásait,szerepeit, darabjait csak igen szűk közönség ismeri napjainkban. Jelen sorok szolgáljanak az emlékezésnek, annak a nagyszerű embernek, aki volt Haray Viktor!

Élesd, 2016. március 15.

VASVÁRI PÁL, nyírségi származású, igen tehetséges fiatalember, ismereteim szerint eszmeiségben is és emberként is talán ő állt legközelebb Petőfihez. 1848 márciusában a 22 éve ellenére talán az egyik legképzettebb, legműveltebb ember Petőfi körében. Vasvári (volt Fejér) Pál esete példázza talán a legjobban, azt, hogy a tehetség, a szellemi adottságok sohasem rang vagy titulus-függőek. Vasvári felmenői nem magyar arisztokraták, apja egyszerű pap, apai nagyapja is csak felszabadított jobbágyi „kutyabőrt” tudna felmutatni az utókornak, ha módjában állna. Történetünk szereplője bár csak 1826-os születésű, tudása, tájékozottsága, főként a történelemtudományok terén lenyűgöző. Állítom, érdemes kutakodni az ő, amúgy igen rövidre szabott életútját, munkásságát illetően is. Egyetemi évei alatt szerencséje is volt. Kedvenc professzora az a Horváth István, akinek a munkásságát bemutatni talán még egy isaszegi konferencia is kevés lenne. Bizony mondom, nagy kár, hogy mostanában igen kevés számban teremnek olyan tudós férfiak mint ő volt. Ő ismerte fel Vasvári rendkívüli képességeit, és majdnem bizonyossággal mondom azt is, hogy benne is látta szépreményű utódát is a tudományos pályán. Vasvári egyik elévülhetetlen érdeme, hogy professzorának 1846-ban bekövetkezett halála után mindaz a sok szellemi és tudományos érték ami Horváth Istváné volt, a nemzet tulajdonába ment át... bár nem volt azt könnyű dolog keresztülvinni. Álljon itt egy villanás Vasvári Pál jelleméről! Amikor szóba került valamilyen nemzeti köszönet, vagy elismerés a férfiéveit majdnem hogy csak megkezdő fiatalembernek, akkor ő azon töpreng és írja le valamelyik lapban, hogy: „vajon tettem-e én már annyit le a KÖZ asztalára, hogy azért nekem elismerés, netán köszönet járjon”...? Csak halkán kérdezem meg az itt vagy másutt jelen vagy nem jelen levő kis és nagynevű titánoktól, hogy hányan mondanánk ki ezt a kérdő mondatot... magunkra is vonatkoztatva!? Számomra ebben az egy mondatban minden benne van abból, ami egy hazáját, nemzetét szerető, annak felemelkedését óhajtó, tisztességes magyar emberben benne kell, hogy legyen. Barátsága Petőfivel töretlen, nézetkülönbség ismereteim szerint közöttük sohasem volt. A Sors különösen kegyetlen húzása, hogy sorsuk is közös, több vonatkozásban. Csak ők ketten lesznek a forradalom hősi halottjai de factó...a körülbelül 30 Márciusi ifjú közül, mindketten...Erdélyben, pedig nem is voltak erdélyiek. Mindketten őrnagyi rangban adták az életüket azért az eszméért, ami nekik olyan szent volt... mint csak keveseknek a forradalmi - hatalmi tülekedésben. Mindkettejük holtteste ismeretlen helyre került, mindkettejüket gyászolta egy-egy asszony... Petőfi esetében csak... valameddig. Vasvári Pált és kb. 400 társát, szinte a teljes Rákóczi-szabadszapatot, orvul tőrbe csalva gyilkolják meg ordas eszmék mentén felbújtatott, magukat keresztényeknek mondó emberek, igen fájó története ez is a múltunknak. Kolozsvár felé menetelve éri utol őket a végzetük 1849. július 5-én, vagy 6-án, egy Havasnagyfalu nevű hegyi falu melletti részen. Vasvári őrnagy 9 nap múlva lett volna 23 éves... Gaztett volt, amire nem tudom, milyen földi vagy égi fórum adhatna felmentést. Csontjaik jeltelen sírba lettek elásva, amelyek már sohasem kerülnek elő: az a hely ma ...elárasztva egy mesterségesen kialakított gyűjtőtó vizével.... Emlékükről mostanában Erdélyben rájuk, jóformán már csak Körösfő emlékezik, és időnként jelen sorok írója, szerényen, csendesén. Vasvári Párról,

tudományos és oktatói munkájáról, könyveiről, terveiről, szerelméről, még sokat lehetne írni, vagy mondani. Múzsája, Teleki Blanka, maga is megjárta a poklok poklát, ha jól emlékszem, nagyjából 5 esztendeig volt „otthona” a kufsteini várbörtön, az sem akármilyen történet. A Sors másik kegyetlen húzása, hogy a jóbarát Petőfi nagyjából azokban a napokban fordítja szekere rúdját Arad helyett Nagyvárad–Kolozsvár–Torda–Marosvásárhely, majd a Székelyföld felé amikor Vasváriék életét kioltják gyilkos golyók és ártó kezek Bánffyhungadtól nem is olyan messze. Nem hagy nyugton egy gondolat: Hunyadon, gyorsszekéren áthaladva, eljutott-e az a hír Petőfiék fülébe arról az okatlan mészárlásról? Ha igen, akkor mit érezhetett akkor Petőfi Sándor? Az egyik szekéren a felesége, imádott Júliája és kisfia, Zoltán is ott volt. A másik szekéren, amire Petőfi időnként átült, Kiss Sándor ezredes utazott, Bem katonai mindenese, terveket, utasításokat, parancsokat, pénzt és reményeket szállítva a sarogjában. Sok sok év múlva, ha utunk Debrecenbe vitt volna, temetőőrként találkozhattunk volna véle ...igencsak megfáradt már az ezredes úr ennek a földi létnek az országútján akkorára.... És a szekéren ott ül még valaki, jelen értekezésünk mostani utolsó szereplője.....

EGRESSY GÁBOR jóval idősebb Petőfinél, ettől függetlenül barátságuk elég régi, 1844-re nyúlik vissza. Megítélésem szerint talán valahol közrejátszott valamiféle lelki rokonság is, aminek én a gyökereit a hajdani vándorszínészi múltban is keresném. A fáma szerint Egressy szintén a szülői akarat ellenére kószolt bele abba a kulturális vándorcigány-életbe, papgyerekként háromszor szökött meg és állt be vándorszínésznek. A már említett Haray Viktorhoz hasonlóan, már elismert színészként ő is játszott Kassán, Kolozsváron, Budán, majd a pesti Magyar Színházban amiből végülis a Nemzeti Színház lett, De a későbbiekben eljut mindenhová, ahová hívják, gyönyörű orgánuma, tudása, műveltsége, szerepformálása igen kedvelté tették mindenhol. Érdekes adalék, általam nem is olyan régen ismerve: a ma ismert, egyetlen hiteles Petőfi ábrázolás, az a bizonyos dagerotípiák is az ő nevéhez köthető. Ha minden igaz, ő győzi meg a költőt, hogy álljon a csodamasina elé, de erről Szentmártoni Szabó Géza többet tudna mondani, nála találtam erre utalást. Az is tudott dolog, hogy 1848 március 15-én este, ő, Egressy Gábor szavalta el a Talpra Magyar-t a Nemzeti Színház deszkáin, van aki azt hagyta ránk, hogy bizony majdnem szétverte akkor azt a színházat a lelkesedés. Amúgy ott volt Kossuth kíséőjeként annak toborzóútjain, volt nemzetőr és kormánybiztos, no és hát földönfutó is a szabadságharc elbukása után, a rá kirótt halálos ítélettel a nyomában. Elévülhetlen érdeme, hogy hazatérése után könyvbe írva, ránk hagyta naplószerű megemlékezéseit, többek között a törökországi számkivetettség idejéből és annak történéseiről. Állítom, azt is érdemes megszerezni és elolvasni!... ha jól emlékszem, Déryné, az akkori idők színésznő-bálványa volt az egyik mentora ebben a dologban. Talán nem haszontalan dolog elmondani, hogy ő az aki egy Mezőberény-i kitérő alkalmával talál rá az éppen Aradra készülő Petőfire 1849. júliusának közepe

felé... Percek alatt változik meg az utiterv Petőfiéknél. Ahogy Egressy elmeséli, Arad helyett Váradnak lett fordítva a kocsirúd, a kimondott cél: Bem tábornokot feltalálni, bárhol, bármi áron. Ha minden igaz, Berecknél történik meg a nevezetes találkozás és hangzanak el azok a bizonyos szavak a meghatódott ősz tábornok szájából Petőfi láttán: fiam... fiam! ...a többi már történelem. Egressy Gáborhoz kegyetlen is, meg kegyes is volt a Sors. A szabadságharcban szerepet vállaló művészek, színészek végülis enyhébb elbírálás alá estek a megtorlás dühének csillapodtával. A kieszközölt kegyelemmel Egressy is hazatérhetett, végül még a Színházhoz is visszafogadták. Egészen 1866-ban bekövetkezett haláláig írt, szerkesztett, játszott, oktatott. Egyik kedvenc darabjában és szerepében érte a halálos agyvérzés 1866. július 30-án. Egy nap eltéréssel halt meg a régi barát vélt vagy valós halálának az évfordulójához viszonyítva. Ha jól számolom, 15 évvel volt idősebb Petőfi Sándornál és 17 évvel élte túl a költőt. ...ha annak a Segesvár melletti halálát vesszük alapul. Van annak vagy harminc éve, hogy egyszer, majdnem egy egész napot kóboroltam egy budapesti temetőben egy szép őszi napon. És a véletlen arra vitte a lépteimet, ahol egy viszonylag magányos obeliszk állt, rajta több név, legfelül rávésve egy: Egressy Gábor, színművész, 1808–1866. Megvallom, álmomban se mertem volna gondolni, hogy majd egyszer, úgy jó 30 év múlva, Isaszegen fogom szóbahozni a nevét...

Élesd, 2016. március 15.

kocsordi Nagy Béla